

РОЗДІЛ 5 РОМАНСЬКІ МОВИ

УДК 82-97

КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ХРИСТИАНСЬКОЇ ПРОПОВІДІ (НА ОСНОВІ ПРОПОВІДІ ПАПИ БЕНЕДИКТА XVI)

COMPOSITIONAL FEATURES OF THE CHRISTIAN SERMON (BASED ON THE SERMON OF POPE BENEDICT XVI)

Вереш М.,

*доцент кафедри німецької філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Рак О.,

*викладач кафедри теорії та практики перекладу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Вереш Н.,

доктор філософії

Стаття присвячена композиційному аналізу християнської проповіді на основі тексту проповіді Папи Бенедикта XVI, яка була виголошена з нагоди проголошення блаженним, а сьогодні вже святым, Папи Івана Павла II. Особлива увага присвячена висвітленню понять «проповідь» та «гомлія», а також їх класифікації. Визначаються комунікативні особливості проповіді як особливого виду релігійної комунікації.

Ключові слова: релігійна комунікація, проповідь, гомлія, види проповіді, композиція проповіді.

Статья посвящена композиционному анализу христианской проповеди на основе текста проповеди Папы Бенедикта XVI, которая была произнесена по случаю провозглашения блаженным, а сегодня уже святым, Папы Иоанна Павла II. Особое внимание уделено освещению понятий «проповедь» и «гомлия», а также их классификации. Определяются коммуникативные особенности проповеди как особого вида религиозной коммуникации.

Ключевые слова: религиозная коммуникация, проповедь, гомлия, виды проповеди, композиция проповеди.

The article deals with structural analysis of the Christian homily and sermon that is based on the homily preached by Pope Benedict XVI. Special attention is paid to the terms homily and sermon and their differences. A classification of different types of homilies is presented. The communicative aspects of the sermon are specified.

Key words: communication, homily, sermon, types of homilies, structure of the homily.

Проповідь – це «публічна промова, яка, як правило, виголошується священнослужителем у церкві перед прихожанами з певної причини та з метою релігійно-мотивуючого впливу на адресата» [1, с. 6]. Проповідь належить до особливого жанру, в якому релігійний дискурс може своєрідно переплітатися із педагогічним, а інколи і з політичними дискурсами [8, с. 243]. Проповідь може належати як до первинного жанру релігійної комунікації [6, с. 205], так і до вторинного жанру [3, с. 215]. Обидві думки вважаємо правильними, оскільки якщо розглядати проповідь у діахронії, то вона є первинним жанром, а в синхронії – вторинним щодо джерела її формування: Святого Письма та Священного Передання.

Передусім католицькі теологи розрізняють такі поняття, як проповідь (*die Predigt*) та гомлію (*die*

Homilie). Проповідь – це проповідування Божого слова (керигмат) тими, хто уповноважений до цього Церквою в ім'я Ісуса Христа. Це проповідування – не тільки інформація про відомі з інших джерел факти, не теоретичне моральне повчання, а проголошення самого по собі прихованого божественного рішення спасіння (Євангелія), яке реалізується у проповіді, коли Бог пов'язує своє об'явлене слово зі своєю плідною ласкою, і та ласка є тим, що проповідується, що уможливає її власний прихід у вільному рішенні людини [5, с. 409]. Проповідь – це текст, який відтворює звернення священика до пастви, який існує як усній, так і у писемній формі [2, с. 291]. Термін «проповідь» (*die Predigt*, frnhd. *predigt*, <mhd. *predige*, *bredige*, <ahd. *prediga*, <лат. *praedicare*) в широкому розумінні є проповідуванням божого

слова тими, хто уповноважений на це Церквою в ім'я Ісуса Христа [12, с. 511].

Гомілія (від гр. «бесіда», лат. *homilia*) – це вид церковної проповіді, яка ґрунтується на популярному тлумаченні біблійних текстів, характерною особливістю якого є тісний зв'язок із текстом Святого Письма [4, с. 1367]. Якщо говорити в літургичному розумінні про грецький термін «гомілія», то він трапляється вже у Отців Церкви та апологетів зі значенням *gottesdienstliche Rede* (богослужбова промова). Проповідь, як і гомілія, належить до дидиктачного виду висловлювання і містить певні повчання, моральні та етичні вимоги. Поряд із цим проповідь слугує методом для розповсюдження вчення священником, звернена до прихожан і виголошується в церкві. Вона містить настанови та рекомендації для вірян.

Проповіді мають певну структуру і складаються за принципами ораторського мистецтва. Ціль проповіді та гомілії – донесення змісту Слова Божого до свідомості людей [6, с. 205].

Розрізняють проповіді за змістом (предметом): догматичні, пасторально-моральні, літургичні та історичні; за наміром: такі, що втішають, і такі, що щось наказують; за зовнішніми обставинами: з огляду на літургійний час (недільні, святкові, пісні); з огляду на обставини та нагоди (вінчальні, похоронні, місійні та ін.); з огляду на слухачів (до священників, шкільної молоді, в'язнів тощо); за внутрішньою формою: неозначені (довільні) та означені. Неозначені з огляду на вибір предмета і його форми залежать повною мірою від проповідника. В означених проповідях вибір предмета та розроблення повчань залежить від теми Євангелія чи Апостольського читання відповідної неділі, свята або від приписаних тем катехизму.

Об'єктом проповіді є Слово Боже. Проповідник повинен проповідувати Євангеліє – Слово Боже, об'явлене Господом та проголошене Церквою. У проповіді поряд із цитатами Біблії, як правило, містяться висловлювання Отців та Вчителів церкви, святих, а також теологів. У період Отців Церкви розрізняли проповідь як екзегетику, в якій тлумачився прихований містичний зміст Святого Письма, що здебільшого був розрахований на інтелектуалів; проповідь-повчання, спрямовану до простого народу, а також проповідь богословську, в якій трактувалися основні питання віри та висловлювалися застереження від ересі. У Середньовіччі в Західній Європі зароджуються перші проповіді національними мовами (зокрема, німецькою Майстера Екхарта). З виникненням університетів проповідь набуває більш академічного характеру, більша увага приділяється ком-

позиції, з'являються перші підручники з гомілетики – *artis praedicandi*.

На думку В.В. Унуковича, проповідь займає особливе місце у мовній комунікації, оскільки в її складі наявні всі компоненти комунікативної ситуації: комунікант, комунікативний намір та ціль, канал зв'язку, власне повідомлення (вербальний компонент проповіді) [8, с. 244].

Комунікативна функція визначає вид комунікативного контакту, яким той, хто говорить чи пише за допомогою тексту, хоче слухачеві або читачеві щось виразити. Проповідь за змістом чітко окреслює всі теологічні аспекти християнського життя. Якщо говорити про проповідь як аспект мовної комунікації (йдеться про «конкретну комунікативну подію, яка фіксується в письмових текстах та усній мові, здійснюється в певному, когнітивному та типологічно зумовленому комунікативному просторі, як про дискурс» [9, с. 143]), то проповідь є елементом теологічного дискурсу, під яким розуміють «зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними й іншими чинниками; текст, узятий в аспекті подій; мовлення, яке розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, який бере участь у взаємодії людей і механізмах їх свідомості (когнітивних процесах). Дискурс – це мовлення, занурене в життя» [10, с. 136–137].

Проповідь – «фундаментальний, первинний жанр релігійної комунікації» [6, с. 205]. Першою християнською проповіддю можна вважати «Нагірну проповідь» самого Ісуса Христа (Мт. 5, 1), в якій викладені основні моральні принципи – любов до ближнього. В «Нагірній проповіді» помітні елементи ранньохристиянського проповідництва: «вселенський та есхатологічний масштаб проповіді, його турбота про питання останніх речей буття» [6, с. 207].

У проповідях християнин отримувал настанови, повчання до життя християнського. Проповідь належить до літургії і проголошується, як правило, у греко-католиків та римо-католиків після читання Євангелія. Ця традиція бере свій початок ще з часів перших християн.

Композиційно класична проповідь складається із трьох частин: зі вступу (введення), основної частини (розроблення) та висновку (епілогу).

У подальшому буде проведений аналіз проповіді Папи Бенедикта XVI «З нагоди проголошення блаженним слуги Господнього Папи Івана Павла II» [11].

У назві проповіді міститься основна тема, виражена за допомогою лексичної одиниці *selig*

(блаженний) та композити, утвореної внаслідок деривації *die Seligsprechung* (проголошення блаженним), яка простежується у всіх трьох частинах проповіді «*Predigt von Papst Benedikt XVI anlässlich der Seligsprechung des Dieners Gottes Johannes Paul II.*». Перед вступом стоїть звернення до адресатів у формі «*Liebe Brüder und Schwestern!*» Звернення на початку також залежить і від осіб, присутніх на Літургії. У разі, якщо йдеться про єпископа чи іншу духовну особу, то зазвичай звернення реалізується у формі «*Meine Herren Kardinäle, verehrte Mitbrüder im Bischofs- und im Priesteramt, liebe Brüder und Schwestern!*»

У вступній частині проповіді священник готує вірників (адресатів) до предмета та теми повчання, що розкривається в основній частині за допомогою семантичних зв'язків:

«*Vor nunmehr sechs Jahren befanden wir uns auf diesem Platz zur Begräbnisfeier von Papst Johannes Paul II. Groß war der Schmerz über den Verlust, aber noch größer war die Erfahrung einer unendlichen Gnade, die Rom und die ganze Welt umfing: die Gnade, die wie die Frucht des ganzen Lebens meines geliebten Vorgängers und besonders seines Zeugnisses im Leiden war. Schon an jenem Tag spürten wir den Duft seiner Heiligkeit ausströmen, und das Volk Gottes hat auf viele Weisen seine Verehrung für ihn zum Ausdruck gebracht. Daher wollte ich, dass sein Seligsprechungsprozess unter entsprechender Beachtung der Vorschriften der Kirche ziemlich rasch vorangehen konnte. Und heute ist der erwartete Tag gekommen; er ist schnell gekommen, weil es dem Herrn so gefallen hat: Johannes Paul II ist selig!*»

Характерною рисою вступної частини є також звернення до присутніх осіб, яке виражається за допомогою перерахування всіх титулів:

«*Herzlich möchte ich euch alle grüßen, die ihr zu diesem freudigen Anlaß so zahlreich aus allen Teilen der Welt nach Rom gekommen seid: Kardinäle, Patriarchen der katholischen Ostkirchen, Mitbrüder im Bischofs- und Priesteramt, die offiziellen Delegationen, Botschafter und Vertreter des öffentlichen Lebens, Gottgeweihte und gläubige Laien. Mein Gruß gilt ebenso allen, die über Radio und Fernsehen mit uns verbunden sind.*»

Інший момент вступної частини – це встановлення часового відношення, вираженого за допомогою тематично однорідних слів та синонімів, що чітко вказують на когерентність тексту:

«*Dieser Sonntag ist → der Zweite Sonntag der Osterzeit, den der selige Johannes Paul II. nach der Göttlichen Barmherzigkeit benannt hat. → Daher wurde dieses Datum für die heutige Feier gewählt,*

weil nach dem Plan der Vorsehung mein Vorgänger genau am Vorabend dieses Festtages Gott seinen Geist befohlen hat. Heute ist außerdem → der erste Tag des Marienmonats Mai; und es ist auch → der Gedenktag des heiligen Josef des Arbeiters. Diese Elemente treffen zusammen und bereichern so unser Gebet.»

В основній частині висвітлюється предмет та тема повчання, названі у вступній частині та вказані в самій назві. Розпочинається основна частина із цитати Святого Письма, що характерно для проповіді, оскільки вона повинна базуватися на тлумаченні Святого Письма, підтверджуючи явище інтертекстуальності в теологічних текстах. Поряд із цим активно використовується явище повтору та семантично-стилістичних фігур:

«*Selig sind, die nicht sehen und doch glauben! (Joh 20, 29). ← Im heutigen Evangelium spricht Jesus diese Seligpreisung aus, → die Seligpreisung des Glaubens. → Sie berührt uns auf besondere Weise, da wir versammelt sind, um eben eine Seligsprechung → zu feiern, und noch mehr, da heute ein Papst seliggesprochen wird, → ein Nachfolger Petri, → der dazu berufen war, die Brüder im Glauben zu stärken. ← Johannes Paul II. ist selig durch seinen starken und großherzigen, seinen apostolischen Glauben.*»

Необхідно зазначити також про наявність анафоричного та катафоричного зв'язків. Під анафоричним розуміють виявлення співвідношення займенника з його словесним відповідником із попереднього контексту (у вузькому розумінні) [7, с. 29], зліва направо, якщо розглядати це явище у лінійному форматі:

«*Als Karol Wojtyła den Stuhl Petri bestieg, brachte → er sein tiefgehendes Nachdenken über die Auseinandersetzung zwischen Marxismus und Christentum mit, in deren Mitte der Menschen steht.*»

Епілог (грец. *ἐπίλογος* – післяслів'я) – остання частина, яка носить подвійний характер. З одного боку, необхідно підвести підсумок сказаного, з іншого – спонукати слухача до певних дій:

«*Schließlich möchte ich auch Gott Dank sagen für die persönliche Erfahrung, die er mir gewährt hat, über eine lange Zeit Mitarbeiter des seligen Papstes Johannes Paul II. gewesen zu sein <...> hat er in einzigartiger Weise die Berufung eines jeden Priesters und Bischofs verwirklicht: ganz eins zu werden mit jenem Jesus, den er täglich in der Kirche empfängt und darbringt.*

Selig bist du, geliebter Papst Johannes Paul II., weil du geglaubt hast! Wir bitten dich, stärke vom Himmel her weiter den Glauben des Volkes Gottes. So oft hast du uns auf diesem Platz vom Palast aus gesegnet. Heute bitten wir dich: Heiliger Vater, segne uns! Amen.»

Таким чином, можна дійти висновку, що християнська проповідь належить до особливого жанру релігійної комунікації. У проповіді християни отримують настанови до духовного життя, що дає можливість віднести проповідь як до релігійних, так і до

дидактичних текстів. У проповіді переплітаються одночасно два, а то й три дискурси. Композиційно проповідь має чітко визначену та окреслену структуру і складається зі вступу (введення), основної частини (розроблення) та висновку (епілогу).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Агеева Г.А. Религиозная проповедь как специфический вид языковой коммуникации : (на материале современной немецкоязычной проповеди) : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Г.А. Агеева. – Иркутск, 1998. – 18 с.
2. Алексеев И.С. Введение в переводоведение [учебн. пособие для студ. филол. и линг. фак. высш. учеб. заведений] [2-е изд.]. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 352 с.
3. Бобырева Е.В. Вторичные жанры религиозного дискурса: поповедь и исповедь / Бобырева Е.В. // Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе, Межвуз. сб. научн. тр.– Орёл, 2007. – Вып. 5. – С. 214–222.
4. Католическая Энциклопедия. Т. 1. – М.: Издательство Францисканцев, 2002. – 1906 с.
5. Малий теологічний словник. – Івано-Франківськ, 1997. – 447 с.
6. Мечковская Н.Б. Язык и религия. / Н.Б. Мечковская – М. : Агенство «ФАИР», 1998. – 352 с.
7. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Селіванова О. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
8. Унукович В.В. Христианская проповедь как объект теолингвистики / В.В. Унукович // Мовні і концептуальні картини світу. Вип. 26, Ч. 3. – К. : Київський національний університет, 2009. – С. 241–244.
9. Чернявская В.Е. Интерпретация научного текста / В.Е. Чернявская. – М. : КомКнига/ URSS, 2006. – 126 с.
10. Языкознание. Большой энциклопедический словарь [Гл. ред. В.Н. Ярцева]. [2-е изд.]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
11. Benedikt XVI. Predigt anlässlich der Seligsprechung des Diener Gottes Johannes Paul II. : [Електронний ресурс] – 2011. – Режим доступу : http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/homilies/2011/documents/hf_ben-xvi_hom_20110501_beatificazione-gpii_ge.html
12. Vorgrimler H. Neues Theologisches Wörterbuch / H. Vorgrimler [4. Auflage]. – Freiburg, Basel, Wien : Herder, 2005. – 698 S.